

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 5 Issue 4, Special Issue on Lausanne, p. 189-205, July 2013

Esnaf Loncalarında Yeniçeriler* Janissaries in Artisans' Guilds

Yrd. Doç. Dr. Miyase Koyuncu KAYA
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Ankara

Öz: Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde yeniçerilerin ekonomik faaliyetlere katılması, esnaf cephesinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yeniçeriler, Osmanlı Devleti'nin vergiden muaf askeri zümresindedir. Osmanlı esnafı ise vergi ödemekle mükellef şehirli üretici kesimi temsil eder. Yeniçerilerin iktisadi faaliyetlerle meşguliyeti 16. yüzyıl sonlarına kadar gitse de 18. yüzyılda yoğunluk kazanmaktadır. Çalışmamızda özellikle 18. yüzyıl İstanbul'unda yeniçeri-esnaf kimliği üzerinde durularak, yeniçeri kimliği taşıyan esnaf ile diğer esnaf arasında zaman zaman gün yüzüne çıkan anlaşmazlık ve sorunlar incelenmiştir. Bu makale yeniçerilerin asker olma vasıflarını kötüye kullanarak esnafın faaliyetlerine fiziken ya da parasal olarak engeller çıkardıklarını ve esnafın maişet alanını daralttıklarını göstermektedir. Yeniçeriliğin ilgasının Osmanlı esnafına olan etkisi ise berber esnafının aleyhinde oluşan gelişmeler incelenerek belirlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Osmanlı Esnafı, Yeniçeri, Loncalar

Abstract: This study examines the economic activities of the janissaries from the view point of Ottoman artisans. Because of their military status the janissaries were a tax-exempted class of the Ottoman social system, while the Ottoman artisans were tax-payers of the urban population. The janissaries' active involvement in economics goes back to the late sixteenth century and it intensifies in the eighteenth century. This article focuses on the identity of janissary-artisans in eighteenth-century Istanbul, and examines the problems between janissary-artisans and other artisans. Furthermore this article illustrates how the janissaries misused their military status by creating physical and financial obstacles for the artisans of Istanbul by abusing their tax-exempt position. In addition, the article examines the impact of the abolishment of the janissary corps on Istanbul artisans using the example of barbers.

Keywords: Ottoman Empire, Ottoman Artisans, Janissary, Guilds

Giriş

Risale (siyasetname)¹ yazarlarına göre; Osmanlı Devleti'nde sosyal sistem, “*ibadullahın tervih-i ahvalleri*” üzerine kurulurken adalet dairesinin yerli yerinde fonksiyonunu icra edebilmesi, yöneticinin yönetici mevkiinde, reayanın da yine ona biçilen

* Bu çalışma, 20-24 Ekim 2010 tarihleri arasında Türk Tarih Kurumu tarafından Ankara'da düzenlenen XVI. Türk Tarih Kongresi'nde aynı başlık altında sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

¹ Siyasetnâmeler için bkz. Agah Sırrı Levend, “Siyaset-nameler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, (1962), 162-194.

yerde olmasıyla mümkündür.² Osmanlı sosyal sistemi batıdaki gibi sınıflaşma temeline değil, ilkelerden hareket eden nizam fikrine dayanmaktadır³ ve bu sistem en yaygın ve basit şekliyle ikili bir tasnife tabi tutulmuştur.⁴ Birisi, saltanat berati ile padişahın kendilerine dinî ya da idarî yetki tanıdığı kimselerden oluşan yönetenler (askerî); diğeri ise hiçbir şekilde yönetime katılmayan muhtelif din ve soylara mensup zümrelerden oluşan yönetilenler (reaya)dir. Reayanın görevi, hangi din veya soya mensup olurlarsa olsunlar, üretim yapmak ve vergi vermek suretiyle yönetici zümreyi desteklemektir. Padişah başta olmak üzere yönetenlerin görevi ise, İslam şeriatı ve örften oluşan Osmanlı hukukunu uygulayarak ülkede adaletin hüküm sürmesini ve halkın refahını sağlamaktır.⁵ Neredeyse hiç vergi ödemeyen yönetici zümre, meşru siyasi iradenin oluşturulmasında tek hak sahibidir.⁶

Çalışmamıza konu olan esnaf ve yeniçerilerin, Osmanlı sosyal sisteminde nerelerde yer aldıklarına bakıldığında esnafın, şehirli ahali içinde alt sıralarda yer alan vergi mükellefi bir zümreyi oluşturduğu görülür. Yeniçeriler ise, padişaha bağlı kapıkulu ocaklarının piyade kısmıdır yani vergiden muaf askeri zümredendir. Osmanlı Devletinde kurum olarak bakıldığında esnaf ve yeniçeri bir birinden oldukça farklı yerlerde dir. Vergiye tâbi olup olmama durumu bile hem siyasi hem de sosyal ve ekonomik bir farklılığa işaret eder. Esnaf ve yeniçerinin tek bir kişinin kimliği haline dönüşmesi, yeniçerilik kurumunun bozulmasının hem sebebi hem de sonucu olarak sunulur.⁷ Sorun; sınırları belli bir yapı içinde kalması umut edilen ve devletin bekasının olmazsa olmaz şartı olarak telakki edilen bir grubun zamanla değişen siyasi, ekonomik ve sosyal yapıyla bir dönüşüm yaşaması ve topluma entegre olması mıdır yoksa vergi veren konumundaki kimselerin vergiden azade bir grubun içine sızması mıdır? Değişim, bir bozulma olarak mı değerlendirilmelidir?

Yeniçeri-esnaf ilişkisi gündeme geldiğinde genelde yeniçeri ocağı açısından bir bakış açısı geliştirilir. Oysa değişim tek yönlü değildir. Değişim ya da bozulmanın sebep ve müsebbibi gösterilen esnaf açısından "yeniçeri-esnaf" kimliği ne anlam taşımaktadır? Esnaf ve

² "...ve'l-hâsıl kapukulu kapuda ve erbâb-ı timar timarlarında sakin olub gayri yerlerde olmak kanun değil idi." *Koçibey Risalesi*, yay. haz. Yılmaz Kurt, (Ankara,1985), 32.

³ Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, (İstanbul: Eren yay., 2000), 75.

⁴ Sınıf kavramı, 18, 19 ve 20 . yüzyıl batı toplumlarının özelliklerini taşıdığından Osmanlı toplumunda sınıftan ziyade tabakalaşmadan söz edilir. Sanayileşme sonrası toplumlarda görülen sınıf sisteminde her sınıfın üyesi hukuken birbiri ile aynı durumda olup sınıflarını değiştirebilmek hakkına sahiptirler ve kısmi olarak örgütlenmişlerdir. Sınıflar, yasal, dinî ve geleneksel tanımlamayı gerektirmemekte, sınıf toplumu şekli hukuk eşitliği temeline dayanmaktadır. Tüm bunları , Osmanlı toplumunda müşahade etmek mümkün değildir. Suna Başak Avcılar, "Osmanlı Tabakalaşma Sistemine İlişkin Görüşler Üzerine Bir Değerlendirme", IV. cilt, *Osmanlı*, ed. Güler Eren,(Ankara: Yeni Türkiye yay., 1999), 57.

⁵ Halil İnalçık, "Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi" , çev. M. Özden, F. Unan, *Türkiye Günlüğü*, sayı 11, (Yaz 1990), 31.

⁶ Halil İnalçık, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*, (London,1973), 68-69.

⁷ Yeniçerilerin esnaf olmalarının, bir zanaatla uğraşmalarının askerlik yeteneklerini köreltiği ve yine esnaf gibi farklı uğraşlara sahip kimselerin ocağa katılmasının ocağın nizamını alt üst ettiği ve "bozulma"nın kaçınılmaz olduğu ifade edilegelmiştir. Bu tür iddiaların büyük ölçüde mesnedi ise 17.yüzyılda (1606) kaleme alınmış ancak yazarı belli olmayan *Kavanin-i Yeniçeriyân*'dır. Bir kanunnameden ziyade nasihatname olan esere göre 16. yüzyıl ortalarında devşirme sistemi bozulmaya başlamıştır. Yeniçeriler, kurallara aykırı olarak evlenmeye başlamışlar ve ayrıca toplumun çeşitli katmanlarından da ocağa katılımlar olmuştur. Yeniçerilerin zanaatkarlıkla uğraşmaları da askeri yeteneklerini kaybetmelerinin sebepleri arasındadır. Bkz. Pal Fodor, "Bir Nasihat-name Olarak Kavanin-i Yeniçeriyân", ayrı basım, *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi: Tebliğler III. Türk Tarihi*, c.1, (İstanbul: İÜEF Basımevi, 1986), 217-224.

lonca açısından da bir bozulma ya da değişim söz konusu mudur? Bu çalışmada tüm bu sorular, esnafın dünyasının arşiv belgelerine yansıdığı haliyle değerlendirilmiştir. Osmanlı esnafı, doğrudan kendi ürettiği belgelerden -şimdiye kadar bildiğimiz kadarıyla- yoksundur ve esnafın dünyası, onların doğrudan şikayetlerini aktarsa da devlet eliyle üretilmiş belgelerden keşfedilmeye çalışılmaktadır. Çalışmamız, yeniçerilerin esnafla çift yönlü kaynaşma ya da bütünleşmesinin esnaf açısından nasıl algılandığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışma alanımız daha ziyade elimizdeki belgelerin ait olduğu 18 ve 19. yüzyıl İstanbul'udur; Kahire, Şam, Halep⁸ gibi Arap nüfusun yoğunlukta olduğu yeniçeri-esnaf ilişkisi daha farklı boyutlarda olan Osmanlı şehirleri, zaman zaman atıflar yapılsa da bu çalışmanın kapsamında değildir.

Yeniçeriler ve Ek Kazanç Arayışları

Yeniçerilik kurumunun, bilhassa XVI. yüzyılın ortalarından sonra yaşadığı değişim ve farklılaşmalar, kurum adına "bozulma" ve Osmanlı siyasal ve sosyal sisteminin işleyişi açısından ise "gerileme"⁹ nin önemli bir sebebi olarak gösterilir. Yeniçerileri sadece asker olarak gören ve tüm enerjilerini de "asker"lik vazifesine harcaması gerektiği inanç ve kanaatinde olan anlayış -ki modern tarihçiler arasında İsmail Hakkı Uzunçarşılı başı çeken yeniçerilerin zayıflamalarını, güçlerini kaybetmelerini dışarıdan yeteneksiz kimselerin ocağa dahil olmasına bağlar. Yabancıların (ecnebi) rüşvetle ocağa yazılmaları, yeniçerilerin esnaflaşması ve evli yeniçeri sayısının artması yeniçeri ocağının çöküş ve zamanla bozulmasının başlıca sebepleri olarak sıralanır.¹⁰

Modern tarihçilerin bozulma, gerileme¹¹ anlatısının kaynağı büyük ölçüde siyasetname yazarları ve vakanüvislerdir. Yeniçerilerin askerlik vazifeleri dışında ekonomik faaliyetlere katılması, esnaf loncalarıyla yakın ilişki ağı örmeye başlaması¹² 16. yüzyıl başlarında

⁸ Bkz. H. Gibb and H. Bowen, *Islamic Society and the West; A Study of the Impact of Western Civilization Moslem Culture in the Near East*, c. I, (London, 1950); André Raymond, *Yeniçerilerin Kahiresi-Abdurrahman Kethüda zamanında Bir Osmanlı Kentinin Yükselişi*, çev. Alp Tümertekin, (İstanbul: Yapı Kredi Yay.,1999); André Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, çev. Ali Berktaş, (İstanbul:Tarih Vakfı Yay.,1995); A. Rafeq, (1991) "Craft Organizations, Work Ethics, and the Strains of Change in Ottoman Syria," *Journal of the American Oriental Society*, Cilt 3, No.3, (Temmuz-Eylül, 1991), 495-511.

⁹ Niyazi Berkes, yeniçeri, esnaf ve ulema üçlüsünü Osmanlı modernleşmesi sürecinin karşısında yer alan geleneksel güçler olarak görür. Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, (Montreal, 1964), 52.

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, c.2, (Ankara, 1983), 477-79.

¹¹ M. Mert Sunar, 20. yüzyıl tarihçilerinin, yeniçeri tarihini, resmi Osmanlı bakışına uygun olarak kurguladıklarını ve bu sorgusuz kabullenmenin de tarihin değişik sosyal ve politik kullanımıyla açıklanabileceğini dile getirir. Söz konusu tarihçilerin çalışmalarını eleştirel bir gözle değerlendirir ve Osmanlı tarihinde yeniçerilerin rollerinin şehirlerdeki sosyal ve gündelik hayat gibi önemli konularla ilişkilendirilmeden anlaşılamayacağını altını çizer. M. Mert Sunar, "When grocers, porter and other riff-raff become soldiers:" Janissary Artisans and Laborers in the Nineteenth Century Istanbul and Edirne", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2009/1),175-194; M. Mert Sunar, *Cauldron of Dissent: A Study of the Janissary Corps, 1807-1826*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Graduate School of Binghamton University State University of New York, 2006.

¹² Cemal Kafadar, *Yeniçeri-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Institute of Islamic Studies, McGill University, 1981.

siyasetname yazarlarının nazar-ı dikkatini celb etmiştir. Koçibey, "...zira her mansıb ve her dirlik ashâbının sebab-i maişeti olub ehl ü iyâl ve hizmetkârlarıyla devlet-i aliye-i padişahîde oradan geçinüb gayri maişet taraflı yokdur. Bî cürm ü günah mansıbı elinden alınub gayra verilecek ol dermend âher sanata kâdir değil fakîr, hor ü zelîl olub bî-tab ü tüvan ve müstağrak-ı düyûn-ı bî-payan olur. Sanata kâdir dahi olsa padişah kulları reaya sanatına karışmak münasib değildir." sözleriyle adalet dairesindeki işleyişin bozulmasına dolayısıyla da ibadullahın tervih-i ahvallerine halel getireceğine dikkat çekmiştir.¹³

Koçi Bey, yeniçerilerin "bozulması"nın başlangıcını geçmişte yaşanan iki hadiseye dayandırmaktadır. Bunlardan ilki, 1503 yılındaki Sultan Mehmet'in düğününde halkı eğlendiren kimselerin, yeniçeriliğe kaydolanmak talebinin padişah tarafından uygun görülmesidir. Diğeri ise 1620 tarihinde Yeniçeri Ağası olan Mustafa Ağa'nın marifetiyle ocağın içindeki işe yarar askerî sınıfın tard edilerek yerlerine çok sayıda işe yaramaz kimselerin kaydettirilmiş olmasıdır.¹⁴ Yeniçeri ocağına rüşvet ve illegal yollarla yazılmalar yanında aslında dışarıdan yasal alımlar da söz konusudur. Örneğin, 1592'de bir fermenda kadı oğullarının yeniçeri olmasına izin verilmiştir. 1594'de kalelerin ihtiyacına binaen yerel elemanlar kul kardeşi adı altında askere alınmaya başlanmıştır.¹⁵ Yeniçerilerin sayılarının artması bir zorunluluktur ve bu artış gerçekleştirilirken mevcut devşirme sistemi işletilememiştir.¹⁶ Yeniçeri sayısındaki artışın¹⁷ hazineye yansımaları da kaçınılmazdır; yeniçerilerin hazineye maliyeti 1527/8 %10,26'dan 1582'de %14,15'e ve 1699/1700'de %21,02'ye çıkmıştır.¹⁸

Yeniçerilerin sayısının artışı ve paralelinde hazinedeki paylarının büyümesinin Osmanlı Devleti açısından bir sorun olması, devletin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal durumla ilgilidir. 16. yüzyılın ikinci yarısındaki fiyat devrimi¹⁹ ve nüfus artışı ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Yeni dünyadan gelen gümüş, nüfus artışı ve üretim sahalarının daralması ile oluşan enflasyon, Osmanlı ekonomisini de etkilemiştir. Artan nüfusla beraber var olan topraklar nüfusu istihdam edemez duruma gelmiş, şehirler taşradan gelenlerin önünü alamaz olmuştur.²⁰ Ömer Lütfi Barkan'ın yaptığı hesaplara göre, İstanbul'daki yiyecek fiyat endeksi 1489/90'da 100'den 182.49'a ve 1604/5'de 472.79'a yükselmiştir.²¹ Bu ortamda yeniçeri asker ve idarecilerinin maaşları ise 16. yy başlarında en üst maaş günlük 5 akçe, 1533'de 8 akçe, 1603'de en fazla 9 akçedir. 17. yüzyıl başlarına kadar en düşük yeniçeri maaşı günlük 2 akçe ve bu tarihten sonra da 3 akçedir.²² Fiyat artışları karşısında yeniçeri maaş artışı çok düşüktür ve yeniçerilerin geçim derdine düşmesi kaçınılmaz görünmektedir. XVI. yüzyılın sonunda baş gösteren enflasyonist baskının yanında uzun ve yorucu savaşlar, devlete ek mâlî

¹³ Koçibey Risalesi, 100.

¹⁴ Age, 65-69.

¹⁵ Cemal Kafadar, *agt*, 77.

¹⁶ Mustafa Akdağ, "Yeniçeri Ocak Nizamının Bozulması", *A.Ü. DTCF Dergisi*, c. V/3, (1947), 297.

¹⁷ XV. yüzyılın sonlarına doğru 12.000 kadar olan yeniçeri sayısı, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminden sonra hızla artmıştır. III. Murat (1574-1595) döneminde 21 yılda yeniçeri sayısı iki katına çıkarken, I. Ahmet (1603-1617) zamanında 47.000 rakamına ulaşmıştır. Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, (Ankara, 1985), 28-29; A. Elibol, "Yeniçeriler ve İktidar Bağlamında Osmanlı Sisteminin Dönüşümü", *Gazi Akademik Bakış*, cilt 3, sayı 5, (Kış 2009), 21-40.

¹⁸ Cemal Kafadar, *agt*, 77.

¹⁹ Bkz. Ö. Lütfi Barkan, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten*, 34(1970).

²⁰ Mustafa Akdağ, *agm*, 297

²¹ Ö. Lütfi Barkan, *agm*, 603.

²² Cemal Kafadar, *agt*, 41.

külfetler getirmiştir. Devlet mâlî gelir sağlamak için değeri düşük akça darb etmek yoluna gitmiş, bu da paranın değerini düşürmüştür. Bu ise devletten maaş alan yeniçerilerin alım gücünün düşmesi demektir.

Devlet de finansal sıkıntı ve darboğazın farkındadır ve çeşitli çözümler üretmektedir. Örneğin, XVI. yüzyılla birlikte İstanbul dışında garnizonları da bulunan yeniçerilere, verilen ulufe kâfi gelmediğinden kendilerine gelir getirecek bazı vazifeler de verilmeye başlanmıştır. Mesela, Bursa, İzmit, Edirne ve bunlar gibi önemli merkezlere, subaşılar haricinde, onların emrinde olan ve tamamen yeniçeri erlerinden oluşan yasakçılar²³ yerleştirilmiştir. Yasakçıların görevi, buldukları şehirlerin giriş çıkışlarını kontrol etmek, alım satımı ve taşınması kısıtlanmış olan bazı maddelerin üzerinde denetim yapmaktır.²⁴ Aslında böylece devlet kendi eliyle yeniçerilere askerlik dışında ek işler çıkarmış ve ekonomik faaliyetlere iştirak etmesinde bir sakınca görmemiştir.

Yeniçeri-Esnaf Kaynaş(ama)ması

Yeniçerilerin ocakları dışına çıkarak sivil hayatın bir parçası olup aile kurmaları Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi ve ekonomik sıkıntılarla iç içe yaşanan gelişmelerdir. Aslında sorun çift yönlüdür, bir taraftan yeniçeriler kışla dışına çıkarken bir yandan da ihtiyaca binaen ya da ödül gibi bahşedilen ama sonu getirilemeyen esnaftan yeniçeri yazma işlemleri yürütülmektedir. Şam ve Kahire gibi yeniçerilerin siyasi olarak çok güçlü oldukları bazı şehirlerde ise esnaf ve tüccar bu siyasi güçten yararlanmak ya da en azından korunmalarını temin etmek amacıyla belli bir bedel karşılığında yeniçeri ocaklarına yazılma talebinde bulunmuşlardır.²⁵ Öyle ki Kahire, Şam ve Halep gibi Arap şehirlerinde esnaf, ya yeniçeri kökenlidir ya da yeniçerinin ta kendisidir.²⁶

Esnafın yeniçeri ocağına katılması bu iki grubun özellikle birlikte orduya katıldıklarında iş birliğiyle sonuçlanmıştır.²⁷ Ordunun takip edeceği istikamette gerekli köprü, han, kale, sur gibi inşaatın yapımı, top dökümü, barut imalatı gibi savaşla bizzat alakalı malzemeleri hazırlayanlar da –yani topçu, cebeci, arabacı gibi askerî sınıf da- ehl-i hireften addedilir ama orducu esnafı, askerî sınıftan olmayıp çoğunlukla ordu halkının zaruri ihtiyaçlarını yerine getirmekle mükellef sanat ve meslek sahibi kimselerdir.²⁸ Mesela, seyyar

²³ Yasakçılık, II. Mehmet (1451-1481) zamanından itibaren vardır. 16. yüzyıldaki yasakçı yapılanması muhafız özelliklerinin ön plana çıkmasıyla ilgilidir. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları arasında geçen Konya savaşı veya Bayezid Vak'ası olarak nitelendirilen olay dönüm noktasıdır. Kanuni hayatta iken oğulları Selim ve Bayezid arasında savaşla neticelenen taht kavgası, Bayezid'in yanında mevcut Sultan Kanuni'ye karşı toplanan ve ulufeli olmak isteyen tımar erbabına devletin güveninin kalmaması sonucunu da ortaya çıkarmıştır. Selim'i destekleyen yeniçeriler, taşrada asayiş sağlamaya üzere görevlendirilmiştir. Emine Dinceç, "16. ve 17. yüzyıllarda Taşrada Yasakçılar", *Perspectives on Ottoman Studies: Papers from the 18th symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb 2008*, ed. Ekrem Causevic, Nenad Moacanin and Vieran Kursar, (Berlin: LIT Verlag 2010), 933.

²⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, c.II, (Ankara, 1971), 109.

²⁵ Andre Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yay., 1995), 61.

²⁶ Hamilton Alexander Rosskeen Gibb and Harold Bowen, *Islamic Society and the West; A Study of the Impact of Western Civilization on Moslem Culture in the Near East*, c. I, (London, 1950), 280.

²⁷ M. Aktepe, "XVIII. Asrın İlk Yarısında İstanbul'un Nüfus Meselelerine Dair Bazı Vesikalar", *Tarih Dergisi*, c.IX, (1958), 20.

²⁸ "...orduyu hümayunum ihracında asakir mevcudunun iktiza eden malzemeleri tedarikinde zaruret ve muzayaka çekilmemek için orduyu hümayunumda mevcut bulunmak üzere hifet esnafının aynı

fırınlarıyla sefere katılan ekmekçiler ordu içinde bizzat ekmek pişirmekte ve ihtiyacı karşılamaktadırlar. Ordunun savaş yerine yakın esas yürüyüş düzenine geçtiği yerlerde de savaş malzemeleri ve zahire ordunun arka tarafında bırakılmakta, orducu esnafı, diğer zümrelerle birlikte koruma faaliyeti icra etmektedir.²⁹ Orducu esnafı, bir anlamda bir şehrin günlük ekonomik hayatını düzenleyen sivil bir zümrenin ordu içindeki temsilcisi olarak telakki edilebilir.³⁰ Hem esnaf hem de yeniçeri açısından önemli olan bir nokta sultanın bizzat kendisinin orduda yararlılık gösteren esnafı, yeniçeri ocağına davet etmesidir.³¹

Esnaf-yeniçeri ilişkisi açısından 17. yüzyıla bakıldığında üst düzey idareci mevkiindeki yeniçeri ağaları ile sıradan yeniçerileri ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. 1651 yılında esnafın mevcut yeniçeri ağasının görevden uzaklaştırılması talebi ve kepenk kapatmasına kadar giden olaylarda esnafın karşısında olanlar idareci yeniçerilerdir.³² Bu dönemde yani 17. yüzyıl ikinci yarısı başlarında hazine hemen hemen boştur ve 1651 yazında yeniçeri maaşlarını ödeme zamanı geldiğinde defterdar, yeniçeri subaylarıyla işbirliği yaparak Belgrad darphanesinde basılmış değeri düşük paralarla, bulunabilen tüm kesik paraları toplamış ve İstanbul esnafından bunları resmi kurdan %30 eksisine ellerindeki altın sikkelerle değiştirmeye zorlamıştır. Altın sikkeler daha sonra sarraflarda gümüşle değiştirilerek sarraflar da zarara sokulmuştur. Böylece hem maaşları ödeyecek hem de yeniçeri subaylarına ciddi kârlar getirecek nakit sağlanmıştır. Bu sıkıntının yanında aynı yıl içinde esnaftan on dört kez daha vergi tahsilatı yapınca lonca idarecileri şikayetlerini dönemin sadrazamı Melek Ahmet Paşa'ya iletmiş ancak Paşa onlara kulak asmamıştır. Değeri düşük sikkeler İstanbul piyasasında yaygınlaşınca esnaf tepki göstererek dükkanlarını kapatmıştır.³³ Özellikle 1651 ve 1658'de loncalar tarafından zorba yeniçeri gruplarına karşı gerçekleştirilen isyanlar; esnafın, yeniçeriler ayrı bir güç olarak sahneye çıktıklarında karşılarında yer aldığını göstermektedir.³⁴ İsyarla sonuçlanmasa da 19. yy başlarında da yeniçeriler, esnafa yine değeri düşük altını tammiş gibi bozmaları yönünde baskı uygulamış ve esnaf dükkanlarını kapatmak zorunda kalmıştır.³⁵

Yeniçeri idarecileriyle, sıradan yeniçerilerin Osmanlı iktisadi hayatında üstlendikleri roller farklılık arz eder. 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başlarında kapıkullarının her biri (solak, bölükbaşı, yeniçeri, sipahi, cebeci, topçu), unculuk, yağcılık, balcılık gibi alanlarda çeşitli ortaklıklar kurarak ticarete atılmışlardır. Henüz ellerinde müstakil ticaret yapmaya yetecek

orduları ihraç olunageldiğine binaen..." Bursa Şer'iyeye Sicilleri, B 234, 84; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, c.II, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yay., 1995), 613.

²⁹ M. Yaşar Ertaş, "Osmanlı Devleti'nde Sefer Organizasyonu", *Osmanlı*, c.VI, ed. Güler Eren, (Ankara: Yeni Türkiye yay.: 1999), 592.

³⁰ Yeniçeriliğin ilgasıyla Asakir-i Mansurenin kurulmasıyla ayrıca orducu esnafının işini yüklenebilecek sanayi alayları da teşkil edildiğinden esnafın orduya katılmasına gerek kalmamış ve bu usul son bulmuştur. O. Nuri Ergin, *age*, c. II, 619.

³¹ M. Aktepe, *agm*, 20.

³² Cemal Kafadar, *agt*, 97.

³³ Şeyhülislam Karaçalebizadedden yardım istenmiş ancak vergilerin düşürüleceği vaadlerine rağmen halkın yeniçeri subaylarına karşı öfkesi dindirilememiştir. Valide Sultan Kösem sultanın öldürülmesine, sadrazamın azline kadar varan bir süreç yaşandı. Bu dönemden sonra sarayda yeniçerilerin yerine Turhan Sultan etrafında darussaade ağalarının etkin rol oynadıkları bir döneme girilmiştir. Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa: Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü, 1300-1923*, (İstanbul: Timaş yay., 2007), 216-8.

³⁴ Cemal Kafadar, *agt*, 97.

³⁵ Ömer Cabi Efendi, *Cabi Tarihi*, haz. Mehmet Ali Beyhan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 662.

sermayeleri yoktur. Özellikle gemicilerle ittifak kurarak şehrin temel ihtiyaç maddelerini oluşturan un, buğday, bal gibi emtianın esnafa dağıtılmasını önleyerek ya da geciktirerek mahzen ve depolara saklayıp karaborsa oluşturmaya ve fiyatlara müdahale etmeye çalışmaktadırlar.³⁶

17. yy sonunda yeniçeri esnafılığı yasallaşmış görünmektedir: bir bostancıbaşı sultandan kendi birliğine gelir sağlamak için değirmen açmak için izin istemektedir.³⁷ 17. yüzyıl İstanbul esnafına dair yaptığı çalışmada Yi de esnaf ve yeniçerinin iç içe geçtiğini ve pazarda bu iki grubu birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını ifade eder. Yi, yeniçerilerin lonca çatısı altına girmesiyle asimilasyon ve çekişmenin bütünleşmeye dönüştüğünü ve incelediği dönemde de yeniçerilerin loncalara girişiyle ilgili şikayetlerin bulunmadığını dile getirir.³⁸ Yeniçeriler tek bir meslek üzerinde yoğunlaşmış görünmemektedir. Yeniçeriliğin ilgası neticesinde oluşturulan cezalandırılan yeniçeri listelerinde³⁹ yer alan meslekler; pazarcı, kutucu, sabuncu, tacir, kebabçı, fesçi, yemenici, kahveci, yorgancı, külahçı, kantarcı, doğramacı, kasap, boyacı, demirci, çizmecî, tütüncü, pastırmacı, şişeci ve hamal gibi o kadar geniş bir yelpazededir ki onları ne lümpen⁴⁰ esnaf ne de karaborsacı tüccar olarak sınıflandırmak mümkün değildir. Yeniçerilerin uğraştıkları meslekler kendi rütbeleriyle doğru orantılı görünmektedir. Yani yeniçeri zümresi içinde yüksek mevkilerde bulunanlar çok daha kârlı büyük ticari işler peşinde koşarken sıradan yeniçeri diyebileceğimiz kimseler ufak tefek işlerle yetinmektedir. Örneğin, 17. yüzyılda yeniçeri ağalarından⁴¹ Bektaş Ağa, İstanbul'da ekmek ve et piyasasını kontrolü altında tutmaktadır ve dükkan sahiplerine sermaye amaçlı borç vermektedir. Esnaf, Bektaş Ağa'nın toptancıları eliyle gelen yüksek fiyattaki malları satın almak zorunda bırakılmaktadır. Yüksek fiyata mal satın almak zorunda kalan esnaf ise kendi maişetlerini korumak adına fiyat artışına gitmektedir. Dolayısıyla narh da alt üst olmaktadır. Öyle ki Bektaş Ağa'nın spekülatif faaliyetleri sebebiyle et fiyatları 8 kuruştan 15 kuruşa kadar yükselmiştir.⁴²

Tüccarlarla işbirliği yapan ve az ya da çok sermaye sahibi olan yeniçeriler karaborsa yoluyla fiyat artışlarına yol açarken, daha küçük işlerle uğraşan ve esnaflaşan yeniçerilerin de narha riayet etmedikleri vakidir. Yeniçerilerin narha müdahalesi özellikle Ramazan ayına hazırlıkların yapıldığı günlerde başkentte ciddi sorunlara neden olmuştur. Örneğin, Selâniki Mustafa Efendi, 1599 yılı Şaban ayı sonlarında temel gıda maddelerinden bazılarının fiyatlarını verdikten sonra bunları satanların yeniçeri olmaları hasebiyle narha riayet etmediklerini dile getirir; zira onlar istedikleri gibi hareket etmektedirler. Yiyecek fiyatlarındaki artış akçenin değer kaybıyla birleşince de halkın içine düştüğü sıkıntı

³⁶ Selaniki Mustafa Efendi *Tarih-i Selaniki*, haz. Mehmet İpşirli, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), 784.

³⁷ C.Kafadar, *agt*, 83.

³⁸ Eunjeong Yi, *Guild Dynamics in Seventeenth Century Istanbul: Fluidity and Leverage*, (Leiden, 2004), 137-9.

³⁹ Kadir Üstün, *Rethinking Vaka-i Hayriye (The Auspicious Event): Elimination of The Janissaries On The Path To Modernization*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bilkent University, The Institute of Economics and Social Sciences, (Ankara, 2002), 32-33.

⁴⁰ Cemal Kafadar, *agt*, 80-91; Cemal Kafadar, "On Purity and Corruption of Janissaries", *Turkish Studies Association Bulletin*, c.15,(1991), 274.

⁴¹ Cemal Kafadar, IV. Mehmet'in iktidarı döneminde Kösem Sultan tarafından desteklenen yeniçeri ağalarının kârlı girişim fırsatları yakaladıklarını, et ve ekmek gibi hayati önemdeki ticaretin bu ağalar tarafından kontrol edildiklerini vurgular. C. Kafadar, *agt*, 95-6.

⁴² C. Kafadar, *agt*, 96.

artmaktadır.⁴³ Narhın bozulması bu konuda yetkili merci olan kadı ve muhtesibin devre dışı bırakılması anlamına gelmektedir. Yani narh belirlemede birincil rol ve sorumluluk üstlenen mekanizmalar, yeniçerilerin faaliyetleri neticesinde işlerliklerini kaybetme tehlikesi altındadır.

"Yeniçeri-Esnaf" Kimliği

Askeri üniformaların ve teçhizatın tamiri gibi işlerde ustalaşmış esnaf bir zamanlar loncasını terk edip ocağa katılmaya zorlanırken 18. yüzyılda yeniçerilerin loncalara katılması daha çok görülmektedir.⁴⁴ Yeniçeriler, İstanbul, Kahire ve Şam gibi şehirlerde varlıklarını ciddi şeklide hissettirmektedir ki özellikle 18. yüzyılda güçlü bir siyasi ve sosyal kesim hâline gelmişlerdir. Payitahtta yeniçerilerin loncalara sızmalarının 18. yüzyılda yoğun bir hâl kazandığı tahmin edilmektedir.⁴⁵ İstanbul, yeniçerilerin loncalarla, onların etkinliklerinin kontrolünde ve denetlenmesinde aldıkları zabıta rolü nedeniyle sürekli yakın temas hâlinde oldukları bir yerdir. Başkentte potansiyel bir güç olarak ağırlıklarını koymaları ve loncalara söz geçirebilmeleri yeniçerilerin siyasi tehdit unsuru olmalarını kuvvetlendirmektedir.

1730 Patrona Halil isyanının liderlerinin kimlikleri, Osmanlı tarih anlatısında büyük ölçüde "yeniçeri-esnaf" karakterini çizer. İsyanın lideri konumundaki Halil, yeniçeri ocağına mensup olup bir süre kalyonlarda çalışmış⁴⁶ eski bir levenddir⁴⁷ ve sermayesi ve bir sanatı olmadığından İstanbul'da seyyar satıcılık, eskicilik ve dellallık⁴⁸ gibi işler yapmıştır. Nitekim Patrona Halil'in en yakın arkadaşlarından Muslu Beşe, eskiden yeniçeridir ve İstanbul'da meyve ve sebzeçilik işleri yapmaktadır.⁴⁹ İsyanın diğer önemli isimleri arasında hatırı sayılır sayıda yeniçeri ve esnaf görülmektedir.⁵⁰ İsyanın ele başları listesindeki Emir Ali ise kahvecilikle meşguldür. İsyancıların meslekleri, yeniçeri-esnaf tipinin ne tür işlerde yoğunlaştığını belirlemede kullanılmış ve bu tipin ufak tefek işlerle meşgul olan "lumpen esnaf" tipi olduğu yorumu yapılmıştır. 1730'daki isyanlarda esnaf ustalarını yanlarına çeken yeniçeriler, isyanların önderleri olarak görülmektedir.⁵¹

Patrona Halil İsyanı, esnafın orducu çıkarma ve ordu akçesi⁵² ödemeye özellikle de iktisadi ve sosyal bunalım yaşadıkları bir dönemde verdikleri tepki olarak dikkate alınmaya değerdir. Seferler uzayıp net bir zaferle sonuçlanmadığında esnafın orduda uzayan görevi hem orduya katılan esnafı hem de onları finanse eden şehirdeki iş arkadaşları arasında

⁴³ Selaniki, *a.g.e.*, 732. Etin vukiyyesi 15,16; yağ 32-35, badamun 65; kara üzüm 5-6 akçeye çıkarken altın 150 ve kuruş 100'e çıkmış ve akçenin ayarı da düşmüştür.

⁴⁴ Godfrey Goodwin, *Yeniçeriler*, (İstanbul: Doğan Kitapçılık,2011), 90.

⁴⁵ Robert Mantran, *On Yedinci Yüzyıl İkinci Yarısı İstanbul, Kurumsal, İktisadi ve Toplumsal Tarih İncelemesi*, M. Ali Kılıçbay ve E. Özcan (çev.), I. cilt, (Ankara,1990), 366.

⁴⁶ Abdülkadir Özcan, "Patrona İsyanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.34, (İstanbul, 2007),189.

⁴⁷ M. Münir Aktepe, *Patrona Halil İsyanı*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay.,1958),131.

⁴⁸ *Destari Salih Tarihi*, yay. Bekir Sıtkı Baykal, (Ankara: Türk Tarih Kurumu yay., 1962), 26.

⁴⁹ 1730 Patrona İhtilâlı Hakkında Bir Eser *Abdi Tarihi*, yay. Faik Reşit Unan, 2. Baskı, (Ankara:Türk Tarih Kurumu,1999), 29.

⁵⁰ M. Münir Aktepe, *age*, 134.

⁵¹ Münir Aktepe, *age*, 33; R. W. Olson, "The Esnaf and The Patrona Halil Rebellion of 1730: A Realignment in Ottoman Politics?", *Journal of Economic and Social History of Orient*, cilt XVII., 3. Bölüm, (Leiden: E. J. Brill, 1974), 337.

⁵² Ordu akçesi, orducu esnafın ordugahta dükkan açıp askerin ihtiyaçlarını karşılama faaliyetlerini yerine getirebilmesi için ilgili esnaf loncalarının sağladığı maddi destektir.

hoşnutsuzluğa ve ekonomik sıkıntılara neden olmaktadır.⁵³ Sorun, 1730 seferi için toplanan ordu akçesinin ordulara verilmeyip bir takım idareciler tarafından yenmiş olduğu ve bu yüzden askerinin zaruret çektiği iddiasıdır. 1730 senesinde bir taraftan bidat öte yandan da ordu akçesi ödemek zorunda kalan esnaf güç durumdadır. Ordunun Üsküdar'da bekleyişi uzadıkça esnafın yaptığı masraflara ek olarak bir de orduya katılanlar satış yapamamışlar ve zaman geçtikçe de kendi ceplerinden harcamaya başlamışlardır. Kısa bir süre sonra da Üsküdar'dan dağılan ordugâhta esnaf masraflarını dahi çıkaramamıştır. Bu durum aynı meslek zümresi içinde bile münakaşalara neden olmuştur. İstanbul'da kalan esnaf orduda açılan çadırları idare edecek adamlara verdikleri parayı geri istemekte, diğerleri de ordunun hareket etmemesinden dolayı kendi keselerinden zarar ettiklerini ileri sürmektedirler.⁵⁴ Yeniçeri-esnaf işbirliğinin sebebi, esnafın ağır vergi yükü altında ezilmesidir. Esnaf artık sessiz kalan taraf değil isyana fiziksel destek veren bir unsurdur. Bu durum yeniçeri muhalefetinin siyasal olarak da bir çeşit halk desteğini öyle ya da böyle yanına aldığı anlamına da gelebilir.

Askerî olmadıkları hâlde orduya iştirak eden esnafın firarına dair 18. yüzyılın ikinci yarısına ait kayıtlar çok da istekli olarak harbe katılmadıkları intibasını uyandırmaktadır. Mesela, 1772'de İstanbul kadısına gönderilen bir hükümde iki seneden beri "*bî-insaf*" diye tanımlanan esnafın savaştaki kargaşadan istifade ederek firar ettikleri ve bu yüzden insaf sahibi esnafın orduya gönderilmesi yönünde bir tembih vardır.⁵⁵ Zira savaşların ağır finansal baskısıyla vergiler giderek artarken esnafın ödeme gücü günden güne daha da düşmüştür. Bir grup bakkal, kethüdalarının kendilerinden ordu akçesi yanında diğer ihtiyaçlar için daha fazla para talep etmesinden şikâyet ederken finansal kapasitelerinin üzerinde ödeme yapamadıklarını açıkça ifade etmektedirler.⁵⁶

18. yüzyılda yeniçerilerin, loncalara müdahalesini hızlandıran ve pekiştiren gelişme ise devletin maaşlarını/ulufelerini hazineye terk etmeleri karşılığında yeniçerilere esnaf loncalarında idari pozisyonlarda görevler tevdi etmesi olmuştur.⁵⁷ Yani yeniçeriler artık, lonca üyelerinin temsilcisi ve vergilerinin de toplayıcısıdır. 18. yüzyıl boyunca özellikle İstanbul'da esnaf teşkilatlarının başı olan kethüdanın⁵⁸ devlet memuru olması yönünde artan bir eğilim vardır. Devlet, sayıları günden güne artan memurların maaşlarını ödemede zorluk çekmektedir ve maaşları hazineden ödeme yerine esnaf vergileriyle ödeme yapmak gibi bir çözüm yolu bulmuştur.⁵⁹ Devlet için böyle bir çözüm avantajlıdır çünkü hem hazine giderlerini azaltmakta

⁵³ Münir Aktepe, *a.g.e.*, 19; R. W. Olson, *agm*, 335.

⁵⁴ Münir Aktepe, *a.g.e.*, 38.

⁵⁵ İstanbul Kadı Sicilleri, 35, naklen O. Nuri Ergin, *age*, 616.

⁵⁶ *İstanbul Ahkam Defterleri, İstanbul Esnaf Tarihi 1*, 110, belge nu. 3/373/1337- fi evası B 1168/23 Nisan-2 Mayıs 1755.

⁵⁷ M. Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, (İstanbul: Ötüken yay., 2000), 300.

⁵⁸ Kethüda, esnafla ilgi olarak düşünüldüğünde, esnaf loncalarının en üst düzey iç düzen idarecisidir. Lonca düzeninde piramidin en tepesinde yer alan kişidir. Esnafla ilgili her türlü meselede, esnafın bizzat başvuracağı kişi olmasının yanında bir teşkilat çatısı altında esnafın, devletin önündeki birinci, en önde gelen temsilcisidir. Her türlü meseleden kastımız fiyat tespiti, ham madde dağılımı, aynı ve nakdi vergi paylaşımı, usta, kalfa seçimi gibi esnaf dünyasını ilgilendiren meselelerdir. Yeni kethüdanın, esnafın kendi rızasıyla –özgür iradeleriyle- seçilmiş olduğunun altı çizilmelidir. Loncanın devletten beklentisi seçilmiş kethüdalarının berat verilerek kethüdalığının tescillenmesidir. Yeni kethüda, berata karşılık bir miktar ödeme de yapmaktadır. Anlaşılan o ki devlet, esnafı teşkilat içi düzenlerinde serbest bırakmaktadır, kendi kararlarını kendilerinin vermelerine müdahale etmemektedir. Kethüda seçimine örnek olarak bkz. Halil İncelik, "The Appointment Procedure of a Guild Warden (Kethüda)," *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, c. 76 (1986), 135-142.

⁵⁹ H. Gibb ve H. Bowen, *age*, 285; O. Nuri Ergin, *age*, c. I, 542.

hem de loncalar üzerinde fiskal kontrolünü artırmayı garanti altına almaktadır. Memurlar ise bütçedeki finansal sorunlar sebebiyle riskli bir pozisyonda olan maaşlarını belli bir grup esnafın vergisiyle daha garantide hissetmektedir. M. Genç, finansal kriz dönemlerinde yükleri daha da ağırlaştığından esnafın devlet önünde kendi seçtikleri kethüdadan daha etkin ve güçlü olabilecek bir temsilciye sahip olmayı tercih etmiş olabileceklerini ileri sürmektedir⁶⁰ ama esnafın tercihinin bu yönde olduğuna dair veriler olmadığı gibi tersi daha doğru gözükmektedir. Çünkü devletin, bazı esnafın kethüdalıkları mukataa olarak bir çeşit vergi kaynağına dönüştürmesi esnafın üzerinde ekonomik baskıyı artırmış ve incelediğimiz dönemde kethüdalarla ilgili şikâyetlerin artmasına neden olmuştur.⁶¹

Kethüdanın devlet memuru olması konusunun bir diğer önemli noktası da çoğu “memur-kethüdanın” esnafın mesleki sorunlarından bîhaber olmasıdır ki bu sebeple vergileri toplayan resmî devlet memuru kethüdanın yanına esnaf kendi aralarından da bir kethüda daha seçmek durumunda kalmıştır.⁶² Esnafı ikinci bir kethüda seçimine iten saik, kethüdanın asıl fonksiyonunun mesleki temsil olduğunun ve loncaların bürokratik organizmalar olmadığına göstergesidir.⁶³ Devlet memuriyeti olarak bürokratik bir makam, loncanın temsilcisi olmuş ama mesleki anlamda yetersizlikleri loncaların iç yapısını değiştirecek güçte olmadıklarını göstermiştir. Süreç kısaca esnafın üzerindeki vergi yükünü artırmıştır.⁶⁴

Yeniçerilerin lonca yapısına genel olarak nasıl bir etki yaptığını H. İncalcık net bir şekilde şöyle ifade eder: “*Kapıkulu birliklerinin (yeniçerilerin) kasaba loncalarına girişleri Osmanlı lonca sisteminin gerilemesinde diğer bir etkendi. Askerî ayrıcalıkları onları muhtesip ve kadı denetiminden bağışık kılıyor, lonca sistemini kendi çıkarlarına göre değiştirmelerine olanak tanıyordu. Çoklukla resmî olarak belirlenen piyasa fiyatını göz ardı ediyor, kaliteyi düşürüyor, önceden ustalık belgesi almaksızın nerede isterlerse orada dükkân açıyorlardı. Sık sık yerleşik ustaları onları ortaklığa alıp kârlarını bölüşmeye zorluyorlardı. En kötüsü, ham maddeden geniş çapta kâr sağlamalarından ceza almadan sıyrılabiliyorlardı. Tüm bu etkenler, geleneksel lonca yapısının dağılmasında ve genel olarak Osmanlı zanaatının gerilemesinde büyük rol oynuyordu.*”⁶⁵ Elimizde mevcut belgeler, İncalcık’ın tespitlerini doğrulamaktadır.

Yeniçerilerin esnaf teşkilatına sızmaları vergi ve miras konusunda idari tartışmaları beraberinde getirmiştir. Örneğin, asker olarak vergiden muaf olan yeniçeriler ticari hayata atıldıklarında da bu imtiyazlarını korumaya çalışmışlardır.⁶⁶ Bu yüzden yeniçeri-esnafın vergi ödemeyi reddetmesi nadir karşılaşılan bir olay değildir.⁶⁷ Yeniçeriler sahip oldukları “asker”

⁶⁰ M. Genç, “Osmanlı Esnafı ve Devletle İlişkileri”, *Ahilik ve Esnaf Konferanslar ve Seminerler*, (İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Birliği Yay., 1986), 113-124.

⁶¹ İstanbul akmişe mukataası mülhakatından çözücü (çözmeci) esnafı kethüdası, esnafı izaç ve ızrarına binaen kethüdalıktan feragat ettirilmiş iken yine müdahale ettiğinden kat’i men’i emredilmiştir. BOA, CB 1532-14 Ş 1152/16 Kasım 1759.

⁶² M. Genç, *agm*, 113-124.

⁶³ Esnafın önemli rol oynadığı kabul edilen Patrona Halil isyanı da siyasal gerekçelerle değil esnaf üzerindeki mali baskının artması sebebiyledir. M. Aktepe, *age*, 18-40; R. W. Olson, *agm*, 329-344.

⁶⁴ “...Müslim ve zimmî derzi esnafı fukaraları rikâb-ı kâmyâbuma arz-ı hâl sunup ez kadim ütücü esnafına mülhak olup cümle umurlarını derzi esnafının kethüdaları rü’yet edip hoşnut ve razılar iken ...” *İAD İstanbul Esnaf Tarihi* 2, 121, belge nu. 8/12/39—fi evahir-i L 1180- 22-30 Mart 1767.

⁶⁵ Halil İncalcık ve Donald Quataert (ed.), *An Economic and Social History of The Ottoman Empire*, (Cambridge, 1994), 158-159.

⁶⁶ F. Müge Göçek, *Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire*, (Oxford University Press, 1996), 91.

⁶⁷ “...mahiler Galatada vakı’ balıkhaneye geldükde ez kadim beynimüzde mu’teber beş hisse itibariyle her bir hissedarlara emin-i muma ileyh marifetiyle tevzi olnagelüb ol vechile koltukcu taifesi ve haricden yeniçeri ve topcı vesairlerinin müdahaleleri memnu’ iken mezbûran için Süleyman Beşe ve

titrini bir güç unsuru olarak kullanmışlar ve esnaf olarak loncalara dahil olurken loncaların geleneksel yapısından bağımsız hareket etmişlerdir. Yani çırak-kalfa-usta gibi lonca iç düzeninde mesleki formasyon açısından da büyük önem arz eden geleneksel yapıyı kaale almamışlardır. Esnafın deyimiyle “hamdest” olup başka çıkmadan dükkan açmaya yeltenmektedirler. Aslında esnafın bu şekilde nizamını bozanlar sadece askeri sınıf değildir. Özellikle 18. yüzyılda taşradan İstanbul’a göç eden ve “ecanib” şeklinde tanımlanan kimseler vardır. Ancak lonca nizamları dışındaki faaliyetlerinin engellenmesi için esnaf mahkemelere gittiğinde şikâyet edilen yeniçeri olduğunda özellikle “*yeniçeri vesair askerî taifesinden olmalarıyla bir vechile ita’at-i şer’i şerif ve inkıyâd-ı emr-i münif eylemedüklerin*” kelimelerinin altı çizilmektedir. Devlet, esnafın, daha doğrusu mevcut nizamın uygulanması taraftarı olup yeniçeri taifesini esnafın “*nizamının ihtilâline bais*” olmamaları yönünde uyarılmaktadır.⁶⁸

Arşiv belgelerinde, yoğun faaliyette buldukları İstanbul’da esnafın yeniçerilere yönelik şikâyetleri onların ahlaki yönlerine dairdir ki “yeniçeri” kelimesi sadece esnaf değil tüm toplum arasında kabalık ve zorbalıkla birlikte anılmaktadır. Yeniçeriler, hal ve hareketlerinden ötürü esnaf arasında istenmeyen elemandır ve davranışları lonca düzen ve ahlakına mugayir hâller içerir. Örneğin, bir yeniçeri ütücü dükkânı cami yapılmak üzere yıkıldığında nakli söz konusu olmuş ancak nakledileceği mahaldeki esnaf, bu adamın yeniçeri olmasından dolayı kaba ve kötü sözler söyleyeceği ve davranışlarından emin olmadıkları iddiasıyla naklin gerçekleştirilmesine karşı çıkmışlardır. Ütücü yeniçeri kötü söz kullanmayacağına söz verdikten sonra dükkânın nakli gerçekleştirilebilmiştir.⁶⁹ Yeniçeri demek aynı zamanda korkuyla da eşdeğer anlamdadır. Esnafı korkutarak ihtiyaçları olan ham ya da mamul maddeleri satın almalarını önleme çabasına girmektedirler. Örneğin, haffaf esnafı, Kayseri’den İstanbul’da satılmak üzere getirilen ve narhı da belirlenen mest papuçları yeniçerilerin tehdidi neticesinde almaktan çekinmiş ve açık açık korktuklarını ifade etmişlerdir.⁷⁰ Yeniçerilerin niyeti pabuçların esnafa tevziini önleyerek el koymak –bu satın

Halil Beşe hilaf-ı emr-i âli ve mugayir-i nizam-ı kadim manavluğa kanaat itmeyüp dalyanlarda sayd olunan mahileri mahall-i memura varup emir-i muma ileyhe mirisini eda etmeksizin dalyan ve ıgırlardan hufyeten işтира ve tablalar ile dükkânları önine koyub diledikleri gibi furuht ve bu vechile nizama hâlel ve mal-ı mirinün kesr ü noksanına badi olmalarıyla...” *İAD İstanbul Esnaf Tarihi* 2, 80, belge nu. 7/202/620-fi evası Z 1178/1-10 Haziran 1765.

⁶⁸ “...ayakda şerbet satıcı taifesi gelüb... kahveci ve kayıkçı ve hamal taifesi vesair taifeden bazı kimesneler memnuatdan olan bazı yirlere tezgah kurup ve şişe bardak ve kase peyda idüp ve esnaf-ı mezbûreden dahi bazı kimesneler ustaları marifetiyle bedîdâr olub başka çıkmış değil iken muhdes dükkân peyda veyahud gedik dükkân işтира itmeleriyle bundan akdem yedlerinde olan ilam-i şer’iyye mucebince nizam virilmişiken nizama ve kadime mugayir te’addi ve mezbûrlar yeniçeri vesair askerî taifesinden olmalarıyla bir vechile ita’at-i şer’i şerif ve inkıyâd-ı emr-i münif eylemedüklerin bildürüp...” *İAD İstanbul Esnaf Tarihi* 1, 93–94, belge nu. 3/349/1267- fi evahir R1168/4–12 Şubat 1755.

⁶⁹ “...yeniçeri zümresinden olduğundan şetm ü itale etmesi melhuz olub bu vechile kendünden emniyyet olmadığına...” İKS, 35, s. 61b-62a- 5 RA 1186/6 Haziran 1772 naklen M. Kütükoğlu, "Osmanlı Esnafında Oto- Kontrol Müessesesi", *Ahilik ve Esnaf Konferanslar ve Seminerler*, (İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Birliği Yay., 1986), 66.

⁷⁰ Kayseri’den İstanbul’da satılmak üzer mest pabuç sipariş edilmiş ve narh da belirlenmiştir. Haffaf esnafı kendilerine tevzi için çağrıldıklarında mestleri alamayacaklarını çünkü yeniçerilerin kendilerini tehdit ettiklerini söylerler. Mestleri satın aldıkları takdirde kendilerine zararlarının dokunacağı tehdidinde bulduklarını ifade ederler ve “biz havf iderüz” derler. Ömer Cabi Efendi, *a.g.e.*, 417.

alma şeklinde de olabilir- ve istedikleri doğrultuda fiyat düzenleyerek kâr elde etmek gibi görünmektedir.

Osman Nuri Ergin de yeniçerilerin tüm çabalara rağmen esnaflaşmaktan vazgeçemediklerini ve günden güne artan sayıda yeniçeri-esnafın hem esnafa hem de halka zulmettiklerine örnekler verir. Örneğin, bazen İstanbul'a gelen gemilere, kayıklara yeniçerilerden biri kendi ortasının nişanını vurarak güya himayesi altına alır ve karşılığında da hisse talep eder. Yine kollarında yeniçeri nişanı olan hamallar başkalarının çalışmasına engel oldukları bir yana bir de taşıdıkları yükün bedeli kadar da taşıma ücreti talep ederler. Bir başka örnekte ise üç dört yeniçeri tahmiş haneye giderek kahveye üçte biri oranında nohut gibi maddeler karıştırarak geri kalan kahveden elde ettikleri kazancı, kahvecilerle paylaşırlar. Herhangi bir bina inşaatında ise binaya vurdukları nişan, amelenin yevmiyesinden hisse alacakları ve bina sahibinin de istediği kimseleri çalıştıramayacağı anlamına gelmektedir.⁷¹ Anlaşılan yeniçeri gibi sonradan ve dışarıdan loncalara katılanlar üretici yanında istismarcı⁷² bir zümre olarak faaliyet göstermektedir ve iş hayatına organik olarak katılamamışlardır. Yeniçeriler, ocaklarıyla bağlantılarını da devam ettirdiklerinden bir türlü üzerlerinden yeniçeri hırkasını çıkarmamış bilakis bunu esnaf üzerinde baskı oluşturacak şekilde kullanmışlardır. Esnaf olmadan ya da ticari bir faaliyette bulunmadan da yeniçerilerin esnafa zarar verdiği vakidir. Örneğin, asker oldukları için zorla ücretsiz yiyecek talep ettikleri bakkallardan ikisini öldürüp birini de silahla yaralamışlar ve neticede esnaf yine korkusundan dükkanlarını açamaz hale gelmiştir.⁷³ Yeniçeri-esnafa ilgili herhangi bir şikayet söz konusu olduğunda devletin yeniçerileri yaptıkları iş sebebiyle kınadığı ya da yadsıdığı görülmez sadece tıpkı diğer esnafa davranıldığı gibi şikayete mevzubahis olan davranışın düzeltilmesi istenir.

Yeniçeriliğin İlgası ve Berberler

Yeniçeriliğin ilga edildiği 1826 tarihi esnaf için de ayrıca önem taşır. Yeniçeri Ocağının kapatılmasıyla sürgüne gönderilen yeniçeri listeleri onların esnafa ne derece kaynaştığının/bütünleştiğinin de işaretlerini taşır. M. Sunar'ın 1826'yı takiben cezalandırılan 490 yeniçeri üzerinde yaptığı çalışmada İstanbul ve Edirne'deki 271 yeniçeriden 130'u esnaf ya da dükkan sahibi titri taşımaktadır.⁷⁴ Marangoz, ekmekçi, manav, kahveci, tenekeci, ayakkabıcı ve debbağlar gibi bazıları dükkan sahibi olarak elinde sermaye gerektiren, bazıları da beceri gerektiren esnaf sayısı, yukarıdaki verilere bakıldığında kabaca %50'dir. Bu noktada yeni bir sorun gündeme gelmektedir: hemen hemen %50'si şehir ekonomisiyle doğrudan bağlantılı bir grubun tard edilmesi şehir ekonomisine ve genelde Osmanlı ekonomisine nasıl yansımıştır? İşin içinde büyük kârlar peşinde koşan, özellikle başkente ürün getiren gemicilerle iş birliği yapan yeniçeriler olduğu da düşünülürse, konunun yani yeniçeriliğin ilgasının bu çerçevede de değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

⁷¹ Osman Nuri Ergin, *age*, II. cilt, 608-609.

⁷² Donald Quataert, yeniçerilerin bir binaya işaret koymalarını çok farklı değerlendirir ve yeniçerilerin devletin tecavüzüne karşı işçilerin haklarını savunduğunu ileri sürer. Donald Quataert, "Janissaries, Artisans and the Question of Ottoman Decline 1730-1826", *Workers, Peasants and Economic Change in the Ottoman Empire 1730-1914*, (İstanbul: ISIS Press:1993).

⁷³ Ömer Cabi Efendi, *age*, 387. Yeniçeri zümresinden bazıları (kalyoncular) Üsküdar bakkallarından gemide yemeye kumanya isteriz diyerek zorla peynir gibi yiyecekler almışlar, bir bakkalı öldürüp ikisini de silahla yaralamışlar, bakkallar korkularından birkaç gün dükkanlarını açamamışlardır. 20 Z 1223/ 6 Şubat 1809.

⁷⁴ M. Mert Sunar, *agm*, 186.

Yeniçeriliğin ilgasının esnafa etkisinin ilgimizi çekmesi, incelediğimiz belgelerde 1826 sonrasında sık sık berberlerin şikayetlerine rastlamamız sebebiyledir. II. Mahmut'un (1808-1839) yeni bir ordu kurma girişimleri, esnaf için daha fazla vergi ödemek anlamına gelmiştir. Bu dönemdeki vergilerin ağırlığını göstermek için Ahmet Cevdet Paşa, “(...) *tekalif-i cedide badi-i emirde nâsa hoş görünmez ise de yeniçeriler zamanında halkın duçar olduğu su-i istimalâta nazaran pek hafif idi(...)*”⁷⁵ diyerek, onun dönemindeki yükü esnaftan para talep ederek baskı kuran yeniçerilerin faaliyetlerini karşılaştırır ve II. Mahmut dönemini tercih eder. Osman Nuri Ergin, Ahmet Cevdet Paşa'nın tersini düşünmektedir ve yeni ihtisap rüsumu sebebiyle Şam'da çıkan isyanı bastırmak için gönderilen fermanı iddiasına destek ve örnek gösterir.⁷⁶ Devlet ise daha önce yeniçerilerin esnaftan illegal yollarla aldıkları paranın, düzenli ihtisap vergisine dönüşerek ihtisap ağalığının harcamalarına tahsis edildiğini ve böylece faydalı bir uygulama gerçekleştirdiği iddiasıyla yürürlüğe koyduğu artı vergiyi meşru(?) zemine oturtmaya çalışır.⁷⁷

Yeniçeri Ocağının ilgasının hemen ardından yeniçerilerin toplantı mekanları olarak bilinen kahvehaneler⁷⁸ kapatılmış⁷⁹ ve müstakar gedikleri ilga edilmiştir.⁸⁰ Kahvehanelerde çalışan berberler⁸¹ geçim kaynaklarından yoksun kalmışlardır. Berberler, geçim sıkıntılarını ve çalışma mekanları ihtiyaçlarını sık sık dile getirince devlet, çözümü sınırları belli bir mekan açma olarak bulmuştur. Devletin berber dükkanı yapılmasına müsaade edebileceği mekanların genişlikleri (en fazla 8-10x 6-7 zira)⁸² yani hemen hemen 24 ila 39 metrekare olarak belirlenmiştir. Üzerinde durulan bir başka nokta da mekanların peyke ve bahçelerinin olmamasıdır. Bu şartlara haiz eski kahvehanelere müstakar berber gedik senetleri verilmeye başlanmıştır.⁸³ Devlet müstakar berber gediklerin ihdasında kendini şu ifadelerle haklı çıkarmaktadır: “(...) *berber dükkanı ve kahvehane mahall-i eracif olarak anın önünü kesdirmek mütalaasından ibaret olduğuna ve eracif maddesi ise mekandan tahaddüs ider bir şey olmayup anı söyleyecek adem her nerede olsa tefevvüh ideceğinden bu nizamın bekasında bir güna faide*

⁷⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c.12, (Dersaadet, 1309/1892), 206.

⁷⁶ Osman Nuri Ergin, *age*, 357.

⁷⁷ “(...) *el haletü hazihi İstanbul ihtisabı otuz sekiz bin kuruş bedel ile iltizam olunur bir mukataa olup bu defa kadimine tatbikan cesametlenmiş olduğundan masârifinin derkâr olacak tekessürüne mebni canib-i miriye hasarı mucib olmamak ve mülga yeniçeri güruhunun şuradan buradan aldıkları akçanın ve ihtisab tarafından alınması mutad olan mal-ı ihtisabın birer suret-i haseneye ifrağıyla ihtisap mukataası hissedarlarına ait olmayarak fakat ihtisap ağalığının masarif-i zaruriyesine medar olmak üzere bir mikdar irad tedariki lazım gelmekle(...)*” Divan-ı Hümayun Kanunname-i Askeri Defteri – evahir-i M 1242/1826 naklen O. Nuri, *age*, 352.

⁷⁸ İstanbul'da kahvehanelerin Bektaşî-yeniçeri toplanma yerleri haline gelişi üzerine Bkz. Reşat Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*(İstanbul,1964), s.296-299. Belli başlı kahvehaneleri işletenler, zamanın en azılı yeniçerileriydi.

⁷⁹ Yeniçeri ocağının ilgasıyla birlikte İstanbul'da on binin üzerinde kahvehanenin kapatıldığı söylenir. Kadir Üstün, *agt*, 33.

⁸⁰ Sıdkı, *Gedikler*, (İstanbul,1325/1907), 79.

⁸¹ Berberlerle ilgili olarak bkz. Nalan Turna, "Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'da Berber Olmak, Berber Kalmak", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.5, 2005, 171-188.

⁸² Mimari birim olarak 1 zira=0.75 metredir.

⁸³ Örneğin, “(...) *berber gediği nakl olunacak dükkanın tulen sekiz ve nihayet on zira' ve arzen altı ve nihayet yedi zira' kadar olması ve kat'an oda ve bağçesi müştamil olmamak (...)*” BOA,CB 4476-22 ZA 1245/15 May 1830

olmayarak (...)”⁸⁴ Berber gedikleri verilirken dükkanların tekrar kahvehaneye dönüşmemesi yönünde tedbir alınmaya çalışıldığı görülmektedir.

Berber gediklerine izin verilme süreci, kısa bir zaman dilimi değildir. Tanzimatın ilanını da kapsayan bir döneme tekabül ettiği için devlet, berber gediklerine izin verirken Tanzimat vurgusu da yapmaktan uzak durmamıştır. Tanzimatla kişilerin istediği sanat/ticarette çalışabileceği vurgulanarak, devletin kararının haklılığı ortaya konmaya çalışılmıştır. “(...)herkes mülkün istediği gibi mutasarrıf olmak Tanzimat-ı hayriye iktizasından olduğuna ve nizam-ı mezkurun bekasında bir güne faide olmayarak teba-i saltanat-ı seniyyenin iz’ar ve iz’acını mucib olacağına binaen nizam-ı mezkurun feshiyle bu makule berber gediği vaz’ına dair istida vukuunda mehazir-i mevkiyyesi olmadığı halde ruhsat itası hususu(...)”⁸⁵ İşin ilginç yanı ise ticaret ve sanatta serbestlik tanıyan devletin, gedik ihdasıyla inhisarı körükleyici bir tavır göstermesidir.⁸⁶

Sonuç

Yeniçerilerin gündelik yaşamın daha içine girmeleriyle toplumsal yapının bir katmanı ya da ögesi olma durumu söz konusudur. Patrona Halil figürü, yeniçeri-esnaf profilini resmi Osmanlı tarih söyleminde simgeleştirmiştir. Yeniçeri-esnaf birlikteliğine bakıldığında karşımıza çıka(rıla)n Patrona Halil, bir dellaktır, yeniçeri kökenlidir, kabadayıdır, astığım astık kestiğim kestik türünden davranışlar sergileyen topluma korku salan bir karakterdir. Patrona Halil, aynı zamanda devletin bekası için her daim ihtiyaç duyulan askeri gücün evrimini de gösterir. Devlet mekanizmasını koruma gücünden sorumlu tutulan kapıkulunun, sosyal bir figür olması, gündelik hayatta topluma karışması Patrona Halil’de simgeleşir. Patrona Halil, modernleşme ya da değişime karşı çıkan bağnazca⁸⁷ geleneği temsil eder.

Elimizdeki arşiv vesikaları ve vakanüvis anlatıları yeniçerilerin asker olma vasıflarını kötüye kullanarak lonca üyesi olup lonca içinden de lonca üyesi olmadan dışarıdan da esnafın faaliyetlerine fiziken ya da parasal olarak engeller çıkardıklarını ve esnafın maişet alanını daralttıklarını göstermektedir. Şehir yaşamına yeni katılanların yanı sıra elinde askeri bir güç de bulunan yeniçerilerin esnaf dünyasına duhulü yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi büyük ölçüde esnafın aleyhine gerçekleşen gelişmelere sebep olmuştur. Yeniçerilerin esnafi ilgilendiren ve geleneksel lonca yapısına tehdit olarak algılanan faaliyetleri özetle: hammaddeye el koymaları böylece ihtikara ve fiyat artışına neden olmaları; askeri sınıf olmaları hasebiyle vergi ödemeye yanaşmamaları, narhı uygulamayı piyasada kendilerince fiyat oluşturmaları, ustalık belgesi almadan dükkan açmaları ve mevcut esnafın dükkanlarına kar ortağı olup kazanç elde etme peşine düşmüş olmalarıdır. Esnaf, hem şehrin yeni mukimlerinin hem de yeniçerilerin nizamlarına mugayir hareket ettiklerini dile getirmelerinin yanı sıra ahlak dışı tavırlarına da vurgu yapmış, ancak diğerlerinin baskısı günden güne daha da hissedilir bir hâl almıştır. Loncaların geleneksel yapısının dışından gelen bu unsurlar esnafın maişet derdini artırmış ve onlar da çözümü tekeli haklarına daha fazla sığınmakta bulmuştur.

⁸⁴ BOA, İMV 126-10 R 1256/11 Haziran 1840.

⁸⁵ BOA, İD 2156-5 B 1257/22 Ağustos 1841.

⁸⁶ Miyase Koyuncu, *The Institution of Gedik in Ottoman Istanbul, 1750-1850*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.

⁸⁷ Yılmaz Öztuna’ya göre, yeniçerilerin Patrona Halil isyanındaki rolleri açık bir medeniyet düşmanlığıdır. Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. IX, (İstanbul 1978), 380.

Kaynakça**Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

Cevdet Belediye 1532-14 Ş 1152/16 Kasım 1759; 4476-22 ZA 1245/15 May 1830

İrade Dahiliye 2156-5 B 1257/22 Ağustos 1841

İrade Meclis-i Vala 126-10 R 1256/11 Haziran 1840

Bursa Şer'iyeye Sicilleri

B 234, 84

Ahmet Cevdet Paşa (1309/1892). *Tarih-i Cevdet*, c.12, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul.

Ahmet Lütfi Efendi, *Mir'at-ı Adalet*, İstanbul,1304/1886.

Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, c.II, Ankara,1971.

Akdağ, Mustafa, "Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu", *A.Ü. DTCF Dergisi*, c. V/3, 1947, 291-313.

Aktepe, Münir, "XVIII. Asrın ilk Yarısında İstanbul'un Nüfus Meselelerine Dair Bazı Vesikalar", *Tarih Dergisi*, c.IX, 1958, 1-30.

Aktepe, Münir, *Patrona Halil İsyanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., 1958.

Avcılar, Suna Başak, "Osmanlı Tabakalaşma Sistemine İlişkin Görüşler Üzerine Bir Değerlendirme", IV. cilt, *Osmanlı*, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye yay., 1999.

Berkes, Niyazi, *The Development of Secularism in Turkey*, Montreal, 1964.

Destarî Salih Tarihi, yay. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Türk Tarih Kurumu yay., 1962.

Dingç, Emine, "16. ve 17. Yüzyıllarda Taşrada Yasakçılar", *Perspectives on Ottoman Studies: Papers from the 18th symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb 2008*, ed. Ekrem Causevic, Nenad Moacanin and Vieran Kursar, Berlin: LIT Verlag, 2010, 931-942.

Elibol,Ahmet, "Yeniçeriler ve İktidar Bağlamında Osmanlı Sisteminin Dönüşümü", *Gazi Akademik Bakış*, cilt 3, sayı 5, (Kış 2009), 21-40.

Elibol,Ahmet, "Yeniçeriler ve İktidar Bağlamında Osmanlı Sisteminin Dönüşümü", *Gazi Akademik Bakış*, cilt 3, sayı 5, (Kış 2009), 21-40.

Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul,1922. (Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yay.), 1995.

Ertaş, M. Yaşar, "Osmanlı Devleti'nde Sefer Organizasyonu", *Osmanlı*, c.VI, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye yay., 1999 .

Finkel, Caroline, *Rüyadan İmparatorluğa: Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü, 1300-1923*, İstanbul: Timaş yay.,2007.

Genç, Mehmet (1986). "Osmanlı Esnafı ve Devletle İlişkileri", *Ahilik ve Esnaf Konferanslar ve Seminerler*, İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Birliği Yay.,1986 .

Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken yay., 2000.

Gibb, H. R., H. Bowen, *Islamic Society and West*, c.I, London,1950.

Goodwin, Godfrey , *Yeniçeriler*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2011.

Göçek, F. Müge, *Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire*, London: Oxford University Press, 1996.

İnalçık, Halil, "Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi" , çev. M. Özden, F. Unan, *Türkiye Günlüğü*, sayı 11,1990.

- İnalcık, Halil, *The Ottoman Empire, the Classical Age 1300-1600*, N. Itzkowitz ve C. Imber (çev.), London,1973.
- İnalcık, Halil, "The Appointment Procedure of a Guild Warden (Ketkhüda)," *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, c. 76, 1986, 135-142.
- İnalcık, Halil, D. Quatert (ed.), *An Economic and Social History of The Ottoman Empire*, Cambridge,1994.
- Kafadar, Cemal, *Janissary-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Institute of Islamic Studies, McGill University, 1981.
- Kafadar, Cemal, "On Purity and Corruption of Janissaries", *Turkish Studies Association Bulletin*, c.15, 1991, 273-280
- Kal'a, Ahmet (ed.), *İstanbul Ahkam Defterleri, İstanbul Esnaf Tarihi 1*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire başkanlığı yay.,1997.
- Kal'a, Ahmet (ed.), *İstanbul Ahkam Defterleri, İstanbul Esnaf Tarihi 2*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire başkanlığı yay.,1998.
- Koçibey Risalesi*, yay. haz. Yılmaz Kurt, Ankara: Akçağ yay.,1998.
- Koçu, Ekrem, *Yeniçeriler*, İstanbul,1964.
- Koyuncu, Miyase, *The Institution of Gedik in Ottoman Istanbul, 1750-1850*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.
- Kütükoğlu, Mübahat, "Osmanlı Esnafında Oto- Kontrol Müessesesi", *Ahilik ve Esnaf Konferanslar ve Seminerler*, İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Birliği Yay., 1986.
- Levend, Agah Sırrı, "Siyaset-nameler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1962, 162-194.
- Mantran, Robert, *On Yedinci Yüzyıl İkinci Yarısı İstanbul, Kurumsal, İktisadi ve Toplumsal Tarih İncelemesi*, M. Ali Kılıçbay ve E. Özcan (çev.), Ankara, 1990.
- Olson, R. W. (1974). "The Esnaf and The Patrona Halil Rebellion of 1730: A Realignment in Ottoman Politics?", *Journal of Economic and Social History of Orient*, c. XVII, 3. Bölüm, Leiden: E. J. Brill, 1974.
- Ömer Cabi Efendi, *Cabi Tarihi*, haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara: Türk Tarih Kurumu yay., 2003.
- Özcan, Abdülkadir, "Patrona İsyanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.34, İstanbul, 2007,189-192.
- Özkaya, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara, 1985.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. IX, İstanbul,1978.
- Quataert, Donald, "Janissaries, Artisans and the Question of Ottoman Decline 1730-1826", *Workers, Peasants and Economic Change in the Ottoman Empire 1730-1914*, İstanbul: ISIS Press:1993.
- Raymond, André, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yay., 1995.
- Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selaniki*, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu yay., 1995.
- Sıdkı, *Gedikler*, İstanbul, 1325/1907.
- Turna, Nalan, "Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'da Berber Olmak, Berber Kalmak", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.5, 2005, 171-188.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, 2.cilt, Ankara,1983.

Üstün, Kadir *Rethinking Vaka-i Hayriye (The Auspicious Event): Elimination of The Janissaries On The Path To Modernization*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.

Yi, Eunjeong, *Guild Dynamics in Seventeenth Century Istanbul: Fluidity and Leverage*, Leiden, 2004.